

Universiteit
Leiden

The Netherlands

**Leonardus Laurentius van Maris: Bennebroek 7
november 1934 - Oegstgeest 18 april 2021**

Smith, P.J.

Citation

Smith, P. J. (2023). Leonardus Laurentius van Maris: Bennebroek 7 november 1934 - Oegstgeest 18 april 2021. In *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden* (pp. 192-205). Leiden: Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3642369>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3642369>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

LEONARDUS LAURENTIUS VAN MARIS

Bennebroek 7 november 1934 – Oegstgeest 18 april 2021

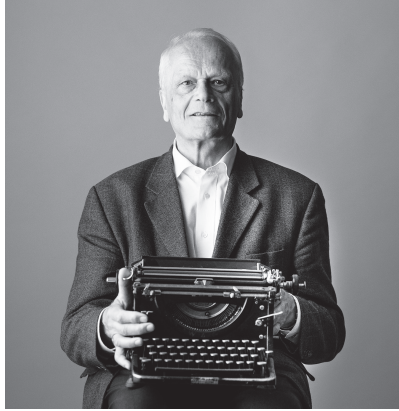

Foto: Martin Suchánek

Leonardus Laurentius (Leo) van Maris, vernoemd naar zijn vader en grootvader, werd op 7 november 1934 geboren in Bennebroek als oudste van vijf kinderen. Zijn vader was handelaar in bloembollen. Leo's ouderlijk huis, Schoollaan 116 te Bennebroek, werd in 1906 gebouwd door zijn grootvader, die er in 1922 een bollenloods aanbouwde. Dit markante pand met het bedrijfsopschrift 'Van Maris & Co' staat op de monumentenlijst van Bennebroek. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de loods als onderduikadres gebruikt. Boekhandelaar De Vries uit Haarlem bracht daar zijn voorraad boeken onder, tot groot genoegen van de leesgrage Leo. Zijn lagereschooltijd bracht hij door op de St. Franciscusschool te Bennebroek. Van 1946 tot 1952 was hij leerling van het Triniteitscollege te Haarlem. Hier heeft hij zijn talige en redactionele talenten kunnen ontwikkelen. Zijn naam duikt op in de schoolkrant *Tolle lege* (februari 1952), waarin de redactie wijst op een paar anonieme bijdragen van hoge kwaliteit: 'Die enkele passages zijn van Leo van Maris, welke ongezien redacteur was. Hulde aan deze stille werker, lof voor deze koe-ne borst.'

Na het behalen van het diploma gymnasium-alpha mocht Leo van zijn ouders naar Rome. Dit werd een bewogen reis. Leo's zuster, Fré Pille-van

Maris, herinnert zich: ‘Mijn moeder is met hem meegegaan, met de trein. Op de heenweg, bij de plaats Thionville, schoten er een paar wagons los en die sloegen om, op de zijkant. Helaas ook die waar onze moeder en Leo in zaten. Onze moeder heeft hierbij haar rechterarm verloren en goddank had Leo niets. Zij had als eerste doktershulp omdat Leo in alle talen om een dokter riep [...]; voor een 17-jarige was dit een schokkende belevenis.’ (persoonlijke mededeling).

Na zijn middelbareschooltijd begon Leo zijn noviciaat bij de Paters Augustijnen in het Friese Witmarsum, en daarna bij de Augustijnen te Eindhoven. Het priesterschap bleek toch niet zijn roeping. In 1956 is hij uitgetreden, voordat hij enige wijding had ontvangen. Als hem later gevraagd werd wat voor hem het belangrijkste was dat hij had meegekregen uit zijn seminarieperiode, antwoordde Leo: ‘plichtsbesef’ – over zijn uitnemende kennis van het katholieke geloof in al zijn facetten, die hij als ervaringsdeskundige gedurende die vier jaar had opgedaan, en die hem te pas zou komen bij zijn latere activiteiten als onderzoeker en vertaler, sprak hij alleen met vrienden die in religie waren geïnteresseerd. Na zijn uittreden is Leo onmiddellijk in militaire dienst gegaan. Zijn zus Fré herinnert zich dat hij deelgenomen heeft aan oefeningen in het Franse La Courtine, en dat hij twee keer als officier aan het hoofd van zijn peloton de Vierdaagse heeft gelopen. In 1958 zwaaide Leo af als kapitein. Hij had blijkbaar goede herinneringen aan zijn diensttijd, want zijn uniform heeft hij nooit weggedaan.

Na zijn dienstplicht wilde Leo Franse taal- en letterkunde gaan studeren. De studiekeuze was mede gemotiveerd doordat zijn vader met Frankrijk handelde en hij daardoor een zekere kennis van het land had opgedaan. Zijn keuze viel op de Leidse universiteit. Met zijn kenmerkende humor wist Leo te vertellen hoe hij tot de keuze voor Leiden gekomen was, lang voordat er aan studievoorlichting gedaan werd: hij schreef alle Nederlandse universiteiten met een studie Frans aan, om vervolgens op grond van de antwoorden voor Leiden te kiezen. In Leiden volgde hij colleges Franse letterkunde bij Sem Dresden (1914-2002), hoogleraar Franse letterkunde. Later werd Dresden Leo’s promotor en een goede vriend. In een brief aan Dresden schreef hij, terugblikkend op zijn studententijd: ‘je gaat nu eenmaal niet zonder gevolgen in 1958 in Leiden Frans studeren’ (brief 15 maart 1988, UB Leiden, BPL 3476:1). Zo bleek een college van Dresden over de Franse romanschrijver Stendhal bepalend voor Leo’s latere vertaalactiviteiten. In het dankwoord bij zijn verta-

ling van *Lucien Leuwen* (2007), schreef Leo: ‘Ik herinner mij een college [van Dresden] waarin *Lucien Leuwen* ter sprake kwam. Hij noemde het een heel modern boek, en een van de redenen voor die kwalificatie was dat de held al in de eerste dertig bladzijden van zijn paard viel. Dat was in de Franse letterkunde nog niet eerder vertoond. Het maakte op de aanwezige eerstejaarsstudenten, die net het *Chanson de Roland* aan het lezen waren, diepe indruk.’

Tijdens zijn studie leerde hij andere grootheden uit de Franse letterkunde kennen, die in zijn verdere leven een rol zouden gaan spelen, zoals Jean-Jacques Rousseau, en enkele negentiende-eeuwers: Charles Baudelaire, Émile Zola en de gebroeders Edmond en Jules de Goncourt. Belangrijk voor de perfectionering van zijn mondelinge taalvaardigheid Frans (een talenpracticum bestond toen nog niet) was zijn studieverblijf aan de universiteit van Montpellier. Ook in het studentenleven was Leo actief. Hij was zowel lid van het Leids Studenten Corps als van de Leidse studentenvereniging Augustinus – een dubbellidmaatschap was in de jaren '50, ten tijde van de zogenoemde Civitas Academica, niet ongebruikelijk. In 1961-1962 was hij vicepreses van Augustinus, het jaar waarin deze vereniging de Civitas losliet en weer de gezelligheidsvereniging van voor de oorlog werd. Via zijn bevlogen studiegenoot Frans Montens (1947-1989) maakte Leo kennis met de Leidse kunstenaarswereld. Zo bracht Montens hem na zijn studie in contact met de commune De Bange Duivel, een in 1972 opgericht collectief van jonge beeldende kunstenaars en dichters, waarvan ook Boudewijn Büch in zijn Leidse tijd lid was. Een van de bekendste artistieke producten van De Bange Duivel was een kunstdoos, met onder andere vele prachtige etsen, getiteld *Een bol kinderhoofd in de leegte. Voor de wetenschappelijke waarde van het poeziealbum* (1973), dat in een oplage van 250 genummerde exemplaren gedrukt werd. Hoewel Leo nooit lid geweest is van dit kunstenaarscollectief, was hij daar een geliefde gast. Hij kreeg van de commune-leden een bijzonder exemplaar van de kunstdoos cadeau, met serienummer 1. Hierop maakte kunstenaar Lydia Mercedes Luyten (1937-) speciaal voor Leo een geborduurde opdracht in de vorm van een kool met de tekst ‘Un chou pour notre chou’ (een kool voor onze lieve schat). Aan dit exemplaar, dat Leo in zijn testament heeft nagelaten aan de Leidse Universiteitsbibliotheek, heeft hij een eigenhandig geschreven sleutel toegevoegd, waarmee de personen die genoemd worden in de lange prozatekst, waarmee de kunstdoos opent, ontraadseld kunnen worden. Volgens die sleutel wordt

Lydia daarin ‘de werkster’ genoemd, Büch ‘de spraakleraar’, Sartre ‘de oude lul’, en Leo is ‘de reus’ vanwege zijn lange gestalte.¹

Leo studeerde af in 1964. Gedurende een korte periode, van 1965 tot 1970, was hij als leraar Frans verbonden aan het toenmalig Rembrandtlyceum te Leiden. Het middelbaar onderwijs, waarin men nu eenmaal niet altijd te maken had (en heeft) met leerlingen die geïnteresseerd zijn in literatuur en cultuur, beviel hem niet. Op 1 augustus 1968 kwam Leo in dienst van de Universiteit Leiden, en werd zijn baan als leraar Frans een deeltijdbaan. Uiteindelijk zou Leo tot aan zijn pensioen aan de Leidse universiteit verbonden blijven. In eerste instantie werd Leo ingezet bij de colleges mondelinge taalbeheersing Frans, die gegeven werden in het intussen geopende Talenlaboratorium aan de Breestraat. Hij had daar als collega Bernard Al (1945-2015), die later zou promoveren op een taalkundig onderwerp binnen de TGG (Transformationeel-Generatieve Grammatica), en hoogleraar Franse taalkunde zou worden aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Omdat de letterenfaculteit toentertijd druk begon uit te oefenen om te promoveren, koos ook Leo voor een carrière in de wetenschap. Hij dacht in eerste instantie aan de linguïstiek – niet de theoretische taalkunde waarvoor Bernard Al gekozen had, maar de toegepaste taalkunde op het gebied van wat tegenwoordig FLE (français langue étrangère) heet – de Leidse studenten Frans zouden ideaal studiemateriaal vormen voor dit onderzoek, was het idee. Dit heeft geleid tot twee taalkundige artikelen, geschreven samen met A.G. (Bondi) Sciarone, de latere Delftse hoogleraar Communicatie en kennisoverdracht, en uitvinder van de zgn. Delftse Methode.² Ook Frans Montens vond zijn weg in dit onderzoeksgebied. Maar in tegenstelling tot Montens bleek taalkundig onderzoek Leo niet blijvend te kunnen boeien. Hij moest ook niet veel hebben van de schoolstrijd tussen theoretische en toegepaste taalkunde, die jarenlang de samenwerking tussen taalkundigen zou bemoeilijken. Dit liet Leo nog blijken in Stelling 1x van zijn proefschrift: ‘In vele gebruiksgrammatica’s van het Frans wordt ten onrechte weinig of geen rekening gehouden met generatief taalonderzoek. Helaas is het omgekeerde ook het geval.’ Leo bleef overigens nog lang verbonden aan het Talenlaboratorium, waarvan hij gedurende enige tijd directeur was.

Inmiddels had hij een huis gekocht in de Leidse binnenstad. Hij liet dit huis, Gerecht 9, smaakvol restaureren en zou daar meer dan 50 jaar blijven wonen. In de jaren ’70 kon hij in dit smalle, hoge huis nog alle (vijfentwintig) eerstejaarsstudenten (onder wie schrijver dezes) voor een borrel

uitnodigen, maar al gauw raakte het pand tot aan de nok toe vol met boeken, papieren en beeldende, vooral grafische kunst. Hij werd met name gegrepen door het werk van enkele eigentijdse Tsjechische en Slowaakse grafici: Jan Krejčí (1942-2001), Oldřich Kulháněk (1940-2013), Vladimír Suchánek (1933-2021) en Vladimír Gažovič (1939-). Hoe deze fascinatie geboren werd, vertelt Leo in de bibliofile uitgave *Vladimír Suchánek en Boudewijn Büch. Praag, Leiden, Amsterdam* (2013). Met grafisch kunstenaar Ab Steenvoorden (1933-2010), die verbonden was aan De Bange Duivel, maakte Leo in 1971 een reis naar Düsseldorf, waar zij, bij de verzamelaar Albert-Leo Troost, voor het eerst met het werk van de Tsjechen kennis maakten. Zij besloten in datzelfde jaar naar Praag te reizen om deze kunstenaars persoonlijk te ontmoeten, hetgeen in die tijd geen sinecure was, zoals Leo dit op droogkomische toon wist te vertellen. In Praag kwamen zij in contact met Suchánek, Gažovič en Kulháněk. Met Suchánek zou Leo een diepe, levenslange vriendschap koesteren. Suchánek maakte een ex libris en een eigendomsmerkteken voor Leo. Ook schilderde Suchánek Leo's achternaam op de voordeur van Gerecht 9. De foto van Leo boven aan dit Levensbericht is van de hand van Vladimír's zoon Martin Suchánek. Leo zou nog vele reizen naar Tsjechië en Slowakije ondernemen, onder meer in 1972 met Ank Loen (1933-2001), docente Frans aan het Stedelijk Gymnasium te Leiden, en sinds de jaren '60 Leo's levenspartner, met wie hij overigens nooit getrouwd is of heeft samengewoond. Omdat in die tijd geschikt etspapier schaars was in het Oostblok, kocht hij pakken papier in voor zijn vrienden, en vervoerde die dan in de kofferbak van Anks Renault 4 naar Praag. Hij nodigde zijn kunstvrienden ook in Nederland uit, en spande zich in om hun werk bij een groter publiek bekend te maken. Zo organiseerde hij in 1974 met Frans Montens exposities van werk van Krejčí en Kulháněk in Leiden (Leids Academisch Kunstcentrum LAK) en Zaandam (kunstcentrum de Zienagoog). Over hun werk publiceerden zij een boek: *Jan Krejčí, Oldřich Kulháněk: overzicht van hun grafisch werk 1966-1974* (1974). Eveneens in 1974 exposeerden zij litho's van Suchánek in Amsterdam (Galerie-t). Na allerlei gedoe met verblijfsvergunningen lukte het Leo om Suchánek bij de vernissage van zijn expositie in Amsterdam aanwezig te laten zijn. Ook publiceerde Leo in het tijdschrift *Maatstaf* zogeheten 'Portfolio's' waarin hij het grafische werk presenteerde van Suchánek (1976), Krejčí en Kulháněk (1978) en Gažovič (1982).³ In de loop der jaren legde Leo een belangrijke verzameling aan van hun werk – een verzameling die hij in zijn testament zou

nalaten aan de Leidse Universiteitsbibliotheek.⁴ Leo zou tot aan het eind van zijn leven gefascineerd blijven door Midden- en Oost-Europa, niet alleen Tsjechië en Slowakije, maar ook Polen, Hongarije en Roemenië. Vanaf 2004 reisde Leo met een vriendenclub jaarlijks naar Midden- en Oost-Europa.

Van Leo's vriendenkring was de al eerdergenoemde Boudewijn Büch zeker een van de markantste persoonlijkheden. 'Op een dag in 1970 [...] in Leiden op de Visbrug,'⁵ ontmoette Leo Frans Montens in gezelschap van Boudewijn Büch, die in 1968 in Leiden was komen wonen. Montens stelde Boudewijn en Leo aan elkaar voor, en dit was het begin van een wederzijdse vriendschap die duurde tot Büchs dood in 2002. Het is vooral door Leo dat Boudewijn het werk van Suchánek leerde kennen. Bij Leo thuis bewonderden ze tot diep in de nacht Sucháneks grafische werk. Boudewijn werd zo door het melancholieke blauw van Suchánek gegrepen dat hij diens litho's geregeld voor de omslag van zijn boeken gebruikte. Een enkele maal maakte Suchánek speciaal voor Boudewijn een litho, zoals voor zijn dichtbundel *De taal als blauw* (1977) en zijn roman *De blauwe salon* (1981). Hoewel Leo goed beseftte dat waan en werkelijkheid moeilijk te ontwarren waren bij zijn vriend, bleef hij hem onvoorwaardelijk steunen, zowel fysiek bij Boudewijns verhuizingen als financieel bij oplopende schulden en dreigende inbeslagneming van diens boekenbezit. Leo ging daarin bijzonder ver, zoals te lezen is in de biografie *Boud* die Eva Rovers aan Büch gewijd heeft.⁶

Leo's belangstelling voor grafische kunst dateert van voor zijn kennismaking met de Tsjechische grafici. Al vóór zijn contacten met De Bange Duivel begon hij met het verzamelen van grafische kunst door zijn lidmaatschap van Prent 190, een kring van verzamelaars van hedendaagse grafiek. Tijdens zijn studie raakte hij gefascineerd door het werk van de Belgische kunstenaar Félicien Rops (1833-1898), die met zijn erotisch-morbide en blasfemische etsen het werk illustreerde van Gautier, Verlaine en vooral Baudelaire, die schreef: 'Rops est le seul véritable artiste que j'aie rencontré en Belgique', '*De enige echte kunstenaar* die ik in België heb gevonden,' zo vertaalt Leo.⁷ Als literator vond Leo niet alleen de schilderijen en het grafische werk van Rops van belang, maar ook diens uitgebreide, maar nauwelijks bestudeerde correspondentie – met name Rops' briefwisseling met de visionaire, maar controversiële literator en kunstcriticus Joséphin Peladan (1858-1918). Als oud-seminarist was Leo als geen ander in staat om de religieuze achtergrond te duiden waartegen

Rops zich afzette. Na enkele studiereizen naar België bleek Rops een geschikt promotieonderwerp. Dresden werd de promotor. Leo ging voortvarend aan de slag: in 1979 publiceerde hij in *Maatstaf* een 'Portfolio *Félicien Rops*', waarin de kunstenaar en zijn werk uitgebreid aan het Nederlandse publiek gepresenteerd werden. En eveneens in *Maatstaf* verschenen artikelen over Rops: 'Deux lettres inédites de Félicien Rops' (1979) en 'Félicien Rops en Joséphin Peladan' (1982).⁸ Deze artikelen vormden de opstap naar zijn proefschrift *Félicien Rops over kunst, melancholie en perversiteit*, dat in een sierlijke handelsuitgave verscheen bij De Arbeiderspers, die ook de uitgever van *Maatstaf* was. De promotie vond plaats op 23 juni 1982. Paranimfen waren Boudewijn Büch en Jessica Kuiper, de jongste dochter van Ank Loen. Onder de aanwezigen bevonden zich prominente personen: zo zien we, op de foto's die Klaas Koppe van de plechtigheid gemaakt heeft,⁹ Gerrit Komrij en Harry Prick op de eerste rij.

Het proefschrift werd niet altijd even enthousiast ontvangen. Roelof van Gelder (*NRC Handelsblad*, 16-07-1982) en Arnold Heumakers (*de Volkskrant*, 27-08-1982) waren weliswaar vol lof over Leo's schrijfstijl, maar vielen over het grote aantal geleerde voetnoten, het gebrek aan samenhang tussen de hoofdstukken (die inderdaad bewerkingen waren van eerder gepubliceerde artikelen), en het te geringe kunsthistorische gehalte van de studie. Deze recensies waren er misschien de oorzaak van dat Leo later nauwelijks meer teruggekomen is op Rops, op een enkele uitzondering na: in *Vrij Nederland* ('Boekenbijlage', 29-06-1985) schreef hij het artikel 'Bestrijders van de burgerlijkheid: Félicien Rops en Charles Baudelaire' ter gelegenheid van de tentoonstelling over Rops en Baudelaire in het Van Goghmuseum te Amsterdam. Leo was adviseur van deze tentoonstelling.

Na zijn promotie legde Leo zich toe op de vertaling van Franse literatuur, waarmee hij buiten de academische wereld bekendheid zou krijgen. In rap tempo volgden de vertalingen elkaar op, waarvan vele meermaals herdrukt werden. Leo's eerste vertaling was het *Dagboek* (1985) van de gebroeders Edmond en Jules de Goncourt in de prestigieuze reeks *Privédomein* van De Arbeiderspers. Het gaat hier om een selectie uit de *journaux intimes* van de gebroeders, die het literaire salonleven van hun tijd onthullend, soms satirisch beschreven. Grootheden als Baudelaire, Flaubert, Maupassant, en de Rus Ivan Toergenjev, die lange tijd in Parijs verbleef, passeerden de revue, overigens zonder dat zij het wisten, want de

boeken waren geheim, en werden pas veel later gepubliceerd, al dan niet in een 'version agréable'. Evenals bij zijn proefschrift liet Leo zijn vertaling voorafgaan door enkele vingeroefeningen in *Maatstaf*.¹⁰ Leo's vertaling had veel succes: er verschenen acht herdrukken, en een tweede selectie, onder de titel: *De ivoren kooi* (1989). In tegenstelling tot zijn proefschrift waren de recensies van Leo's Goncourt-vertalingen unaniem lovend. Maarten 't Hart schreef: 'Het Nederlands is nog mooier dan het Frans [...] het leukste, gaafste, plezierigste boek dat ik in tijden gelezen heb' (*NRC Handelsblad*, 14-02-1986), en Alfred Kossmann: 'Een verrukkelijk boek, prachtig ingericht door Leo van Maris' (*Het Vrije Volk*, 08-02-1986). Leo zou nog geregeld op het *Dagboek* van de Goncourts terugkomen, onder meer tijdens een radio-interview dat Büch met hem had over de niet altijd even positieve blik van Edmond de Goncourt op Toergenev. Dit interview (11 maart 1986), dat via internet te beluisteren is,¹¹ laat mooi het contrast horen tussen de rustige, bedachtzame Leo en zijn enthousiaste vriend Boudewijn.

Na het *Dagboek* van de Goncourts verscheen bij uitgeverij L.J. Veen een andere literaire grootheid in vertaling: Jean-Jacques Rousseau, *Overpeinzingen van een eenzame wandelaar* (1994). Deze vertaling had succes, want er verschenen twee herdrukken, en in 2022 bij de Historische Uitgeverij een vermeerderde uitgave onder een nieuwe titel: *De solitaire wandelaar*. Het boek *Overpeinzingen*, dat onvoltooid is gebleven, is het laatste werk dat Rousseau geschreven heeft. Aan het eind van zijn leven werd Rousseau getormenteerd door aanvallen van achtervolgingswaan en obsessieve zelfrechtvaardiging. Treffend weet Leo in zijn nawoord de essentie van dit werk te formuleren: 'Door zijn mijmeringen enerzijds vrij spel te laten en ze anderzijds tot "wandelingen" te componeren, biedt Rousseau ons een soort gestolde beweging, een ideale vorm om kennis te nemen van zijn zo beweeglijke geest en zijn zo hevige gevoelens'. Na Rousseau's *Overpeinzingen*, vertaalde Leo ook diens autobiografische *Bekentenissen* (1996; drie drukken). Met dit werk, aldus Leo in het voorwoord tot zijn vertaling, 'stoot Rousseau de deur open naar het moderne egodocument. Het is het begin van een nieuw tijdperk. De literatuur krijgt een ander aanzien.' De vertaling van dit werk deed een veelvuldig beroep op Leo's eruditie, meer dan zijn vertaling van de *Overpeinzingen*. Niet alleen is *Bekentenissen* veel dikker (zo'n 700 dichtbedrukte bladzijden tegenover de 170 ruim gezette bladzijden van *Overpeinzingen*), maar het boek vroeg ook om een notenapparaat, een tijdtabel, en een zeer uitgebreid, verkla-

rend register van zo'n 40 bladzijden, gezet in een kleine letter. Ook over deze vertaling waren de recensies lovend: zo oordeelde Heumakers, die zich eerder kritisch uitliet over Leo's proefschrift: 'Van Rousseau's hooggestemde proza heeft Leo van Maris (die eerder diens *Rêveries du promeneur solitaire* vertaalde) helder en toegankelijk Nederlands gemaakt, dat iedereen in de gelegenheid stelt af te dalen naar de wonderlijke diepten van dit schrijvershart' (*NRC Handelsblad*, 15-11-1996).

In zijn werkcollege Literair vertalen werkte Leo met zijn studenten Frans aan een viertal vertalingen, die kort na zijn Goncourt- en Rousseau-vertalingen bij De Arbeiderspers verschenen: Frédéric Berthet, *Daimler gaat weg* (1990); Georges Perec, *Een kunstkabinet: geschiedenis van een schilderij* (1991); van dezelfde auteur: *Wat voor brommertje met verbroomd stuur achter op de binnenplaats?* (1992), en tenslotte Belle van Zuylen, *Brieven uit Neuchâtel* (1997), verschenen bij L.J. Veen. Dit zijn relatief korte, maar vaak lastig te vertalen teksten. Leo vond deze vertaalcolleges leerzaam, zowel voor de studenten als voor hemzelf. Zo kijkt hij in 2009 terug op de gemeenschappelijke vertaling van *Daimler gaat weg*: 'Ik herinner mij dat, toen ik met een groepje studenten Frans het in 1988 gepubliceerde boek van Frédéric Berthet, *Daimler s'en va*, vertaalde, een lid van de groep voorstelde "hij ging er als een speer vandoor". Dat was in 1989, ik had de uitdrukking nog niet eerder gehoord en kwam natuurlijk aanzetten met "als een pijl uit de boog". Nee, speer was beter, vond de vergadering. Ik heb die speer toen even geaccepteerd maar uiteindelijk toch mijn vertrouwde pijl er weer voor in de plaats gezet. Nu, bijna twintig jaar later, zou ik de speer waarschijnlijk laten staan.'¹² Het tweede werk van Perec, *Wat voor brommertje...*, vormde een ware uitdaging voor de docent en zijn studenten. In het nawoord bij de vertaling lijkt Leo te willen zeggen dat het boek eigenlijk onvertaalbaar is: 'Met zijn opzettelijke fouten, zijn subtiele afwijkingen in spelling en woordbouw, zijn verwijzingen naar historische figuren, van wie de namen bovendien onjuist worden weergegeven, zijn dubbele bodems waaronder zich misschien nog een derde of vierde bodem bevindt, zet Perec in dit boek nog vele andere wetten van taal, stijl en genre op de helling.' Hoewel Leo wel eens mopperde dat al dit gemeenschappelijke vertaalwerk met zijn studenten hem veel tijd en energie kostte, was hij er stilzwijgend heel trots op.

Leo's laatste vertaling is de bovengenoemde *Lucien Leuwen* van Stendhal (2007; vier drukken). De literaire recensies waren lovend. Heumakers, alweer hij, schrijft: 'Daarom mogen we blij zijn dat nu eindelijk een

Nederlandse vertaling van *Lucien Leuwen* is verschenen, van de hand van Leo van Maris, wiens soepele Nederlands het genoeg geen haarbreed in de weg legt' (*NRC Handelsblad*, 26-10-2007). Leo heeft tot vlak voor zijn dood nog gewerkt aan een vertaling van brieven van Stendhal. Die vertaling heeft hij niet kunnen afmaken. Zijn vertalingen zijn nooit bekroond geweest met een prijs. Men vroeg hem wel eens wat hij daarvan vond. Leo antwoordde dan genereus en met overtuiging dat zijn jongere collega-vertalers een prijs meer nodig hadden dan hij.

Vanaf 1985 tot aan zijn pensionering in 1999 was hij secretaris van de Leidse opleiding Frans. Samen met zijn vriend Evert van der Starre (1935-2004), hoogleraar Franse letterkunde en voorzitter van de opleiding, vormde hij een hecht bestuurlijk koppel dat de opleiding Frans met tact en inzicht wist te laveren langs de vele bestuurlijke klippen in die tijd. Omdat Leo geen onderzoekstaak had, is hij nooit officieel aangesloten geweest bij de onderzoeksprojecten van de opleiding Frans – al deed hij incidenteel wel mee. Zo was hij in 1985 gastredacteur van een dubbelnummer van *Maatstaf*, gewijd aan de kunstenaarsroman *L'Œuvre* van Émile Zola. Bijdragen aan dit themanummer werden geleverd door Leo's vrienden en collega's Sem Dresden, Evert van der Starre, Henk Wesseling, Tineke Kingma-Eijgendaal en Ton Anbeek. Toen in de jaren '90 de opleiding Frans een aantal studies publiceerde over Belle van Zuylen, integreerde Leo Belle niet alleen in het onderwijs door met zijn studenten te werken aan de vertaling van *Brieven uit Neuchâtel*, maar wierp hij zich ook op als secretaris van het Genootschap Belle van Zuylen, een functie die hij vervulde van 1993 tot 2000. Bovendien zette hij in 1998 met zijn bevriende collega Yvette Went-Daoust (1933-2021) een website op over Belle. Deze website functioneert nog steeds. Zijn verdiensten voor de Franse letterkunde werden naar waarde geschat: hij ontving tweemaal een Franse onderscheiding: in 1998 werd hij benoemd tot Chevalier de l'Ordre des Arts et Lettres, en in 2003 tot Chevalier de l'Ordre National du Mérite.

Hier mag niet onvermeld blijven dat Leo's gevoel voor taal niet alleen tot uiting kwam in zijn vertalingen, maar ook in zijn lidmaatschap van de discussielijst *De Navorsers*. In zijn reactie op het overlijden van Leo bracht de moderator van deze discussielijst, Ed Schilders, de vele bijdragen van Leo onder de aandacht: 'De statistiek van de groep telt ongeveer 180 bijdragen van zijn hand.'¹³

Leo was altijd zeer betrokken bij zijn collega's van de opleiding. Zo re-

gelde hij alle zaken rond het overlijden van Bernadette Scheurs (1950-1990), een Belgische collega die werkzaam was bij de opleiding. Na het overlijden van Sem Dresden hielp hij diens weduwe met boodschappen doen, zoals Alfons Lammers, in zijn boek *Afslag Oosterbeek* (Amsterdam 2022, p. 168) zich weet te herinneren. Als eerbetoon aan Dresden redigeerde Leo met Herman Verhaar een nieuwe, vermeerderde uitgave van diens *De structuur van de biografie* (1956), verschenen onder de titel *Over de biografie* (2005). Met Evert van der Starre en ondergetekende verzorgde hij een bloemlezing uit het werk van onze gezamenlijke promotor, getiteld *Het beste van Dresden* (2006). Na het overlijden van Evert, maakte hij samen met Yvette Went-Daoust en ondergetekende Everts studie *Curiosités de Raymond Queneau* (2006) klaar voor publicatie bij Droz te Genève. Tijdens Yvettes langdurig ziekbed bracht Leo haar trouw bezoek.

Zijn betrokkenheid en organisatorische talent kwamen ook van pas in zijn directe woonomgeving, het Leidse Pieterskwartier. Hij was actief in de wijkvereniging, hij zorgde ervoor dat er op het Gerecht boomspiegels aangelegd en beplant werden, en zijn acties tegen de lawaaierige studenten die zijn burens waren, haalden het lokale nieuws (Lammers, *Afslag Oosterbeek*, pp. 167-168). Hij maakte zich sterk voor de Franse cultuur in de stad. Zo pleitte hij voor Franse radio en televisie op de kabel. En in 1996 constateerde hij dat, tussen de vele muurgedichten die de gevels sieren van Leidse huizen, er nog geen gedicht van Baudelaire te zien was. Leo stelde 'À une passante' ('Voor een voorbijgangster') voor, een melancholisch sonnet, dat in 2006 aangebracht werd op de zijgevel van Zoeterwoudsesingel 55, goed in het zicht van elke voorbijgang(st)er.

De organisatorische kwaliteiten van Leo kwamen het beste tot uiting in zijn functie als secretaris van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Hij bekleedde deze functie gedurende 25 jaar, van 1986 tot 2010. Als secretaris was hij bekend in literair Nederland: vrijwel iedereen die in die tijd, als schrijver, onderzoeker of uitgever, met Nederlandse literatuur bezig was, heeft wel eens met hem te maken gehad. Vóór de invoering van de email was 'Gerecht 9' het kloppend hart van de Maatschappij. 'De Maatschappij: dat is Van Maris', zo vatte de voorzitter Ernestine van der Wall Leo's belang voor de Maatschappij samen in haar toespraak bij zijn afscheid. Zijn taken bij de Maatschappij waren inderdaad veelomvattend en divers: niet alleen belastte hij zich met de praktische organisatie van de bijeenkomsten en de ontvangst van gasten van de Maatschappij, ook onderhield hij de contacten met de werkgroepen en de commissies van de

Maatschappij, waaronder de commissie Huizinga-lezing, en voorts met de Universiteitsbibliotheek, die de boekencollectie van de Maatschappij in beheer heeft – taken die hij stipt en accuraat, vaak met milde ironie, vervulde. Het telefonisch contact opnemen met de laureaten vond Leo een van de aardigste kanten van zijn functie. Voor zijn verdiensten voor de Maatschappij werd hij in 2006 benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Bij zijn afscheid werd hij tot Erelid van de Maatschappij benoemd.

Op 18 april 2021 overleed Leo, na een langdurig ziekbed ten gevolge van een noodlottige val. Hij werd in besloten kring begraven. Een van de eerste reacties op zijn dood was van de hand van historica Ileen Montijn op de discussielijst *De Navorsers*: ‘Ach, Leo van Maris dood. Minzaam, allervriendelijkst, correct, zeer geleerd vooral in Franse zaken – en iemand van wie je niet ’t idee had dat je hem kon kennen, althans ik niet.’ Velen zullen zich in deze reactie kunnen vinden.

PAUL J. SMITH

Dit levensbericht is een uitwerking van het ‘In memoriam Leo van Maris’, gepubliceerd op de site van de Leidse universiteit <https://www.universiteit-leiden.nl/nieuws/2021/06/in-memorial-leo-van-maris-1934-2021> en op de site van het Platform Frans <https://platformfrans.nl/2021/06/02/in-memorial-leo-van-maris/>. Schrijver dezes heeft als student colleges bij Leo gevolgd, en werd later zijn collega. Hij heeft dankbaar gebruik gemaakt van het ‘In memoriam’ van de hand van Nicolette Mout (*De Pa-relduiker* 26.4 (2021), pp. 77-80), en van de mondelinge en schriftelijke informatie verstrekt door Tineke Kingma-Eijgendaal, Nicolette Mout, Sieb Nooteboom, Kasper van Ommen en Fré Pille-van Maris.

VOORNAAMSTE GESCHRIFTEN

Félicien Rops over kunst, melancholie en perversiteit. Amsterdam 1982.

Zo kun je het natuurlijk ook zeggen. S.l. 2006.

Vladimír Suchánek en Boudewijn Büch. Praag, Leiden, Amsterdam. S.l. 2013.

Met F. Montens, *Jan Krejčí, Oldřich Kulháněk: overzicht van hun grafisch werk 1966-1974*. Leiden 1974.

Vertalingen in boekvorm

Edmond en Jules de Goncourt, *Dagboek*. Amsterdam 1985.

Edmond en Jules de Goncourt, *De ivoren toren*. Amsterdam 1989.

Jean-Jacques Rousseau, *Overpeinzingen van een eenzame wandelaar*. Amsterdam 1994 (vermeerderde heruitgave: *De solitaire wandelaar*. Groningen 2022).

Jean-Jacques Rousseau, *Bekentenissen*. Amsterdam 1996.

Stendhal, *Lucien Leuwen*. Amsterdam-Antwerpen 2007.

Vert. L. van Maris e.a., F. Berthet, *Daimler gaat weg*. Amsterdam 1990.

Vert. L. van Maris e.a., G. Perec, *Een kunstkabinet: geschiedenis van een schilderij*. Amsterdam 1991.

Vert. L. van Maris e.a., G. Perec, *Wat voor brommertje met vercbroomd stuur achter op de binnenplaats?* Amsterdam 1992.

Vert. L. van Maris e.a., Belle van Zuylen [Isabelle de Charrière], *Brieven uit Neuchâtel*. Amsterdam-Antwerpen 1997.

NOTEN

1. Over deze kunstdoos, de opdracht en de sleutel, zie K. van Ommen, 'Een bijzonder exemplaar van *Een hol kinderhoofd in de leegte* naar de UB Leiden', in: *De Boekenwereld* 36.3 (2021), p. 95.

2. L.L. van Maris en A.G. Sciarone, 'Twee CREDIF-methodes vergeleken', in: *Levende talen* no. 303 (1973), pp. 579-586 en in: *Levende talen* no. 308 (1974), pp. 441-454; en idem, 'En comparant *Voix et Images de France* avec *De vive voix*', in: *Rassegna italiana di linguistica applicata* 5.2 (1973), pp. 229-238.

3. Respectievelijk L. van Maris, 'Portfolio Vladimír Suchánek', in: *Maatstaf* 24.10 (1976), pp. 32-43; 'Portfolio Krejčí et Kulhánek. Etsen op het scherp van de snede', in: *Maatstaf* 26.2 (1978), pp. 40-57; 'Portfolio Vladimír Gažovič', in: *Maatstaf* 30.1 (1982), pp. 47-61.

4. Zie K. van Ommen, (op. cit. n. 1). Momenteel (januari 2023) wordt Leo's collectie grafische kunst beschreven en gecatalogiseerd.

5. L. van Maris, *Zo kun je het natuurlijk ook zeggen*. S.l. 2006). Dit is de bibliofoon uitgegeven lezing die Leo hield bij de opening van de tentoonstelling *De fascinaties van Boudewijn Büch* (13 april 2006).

6. E. Rovers, *Boud. Het verzameld leven van Boudewijn Büch (1948-2002)*. Amsterdam 2016.

LEONARDUS LAURENTIUS VAN MARIS

7. L. van Maris, 'Portfolio *Félicien Rops*', in: *Maatstaf* 27.5/6 (1979), pp. 65-100 (hier p. 65; cursivering van Leo).
8. Respectievelijk L. van Maris, 'Deux lettres inédites de Félicien Rops', in: *Maatstaf* 27.5/6 (1979), pp. 101-103 ; en. 'Félicien Rops en Joséphin Peladan', in: *Maatstaf* 30.1 (1982), pp. 73-86.
9. <http://www.klaaskoppe.nl/index.htm?overzichtmaris> (laatste consultatie 28-01-2023).
10. Respectievelijk L. van Maris, 'Omwille van de waarheid: Het dagboek van Edmond & Jules de Goncourt', in: *Maatstaf* 30.4 (1982), pp. 84-97, en idem, 'Uit het dagboek van Edmond de Goncourt', in: *Maatstaf* 33.10 (1985), pp. 2-15.
11. https://www.vpro.nl/speel~POMS_VPRO_585458~boeken~.html (laatste consultatie 30-01-2023).
12. L. van Maris, 'De vertaling van Stendhals roman *Lucien Leuwen*', in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*, 2007-2008 (2009), pp. 21-27 (hier p. 24).
13. https://groups.io/g/navorser/topic/leo_van_maris/82289441?p= (laatste consultatie 24-02-2023).